

OKUNABİLİRLİK VE İLKÖĞRETİM 1. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ DÜZ YAZI METİNLERİNİN OKUNABİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mesiha TOSUNOĞLU*
Yağmur Özge ÖZLÜK**

Özet

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim 1. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan düz yazı metinlerini, metin seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri olan okunabilirlik açısından değerlendirmektir. Çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ilköğretim Türkçe 1 Ders Kitabı'nda bulunan düz yazı metinlerinin okunabilirliği ölçülmüştür. Metinlerin okunabilirliği hesaplanırken Ateşman'ın Flesch'nin formülünden Türkçeye uyarladığı okunabilirlik formülü kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe ders kitabı, okunabilirlik, metin seçimi

Giriş

Sınıf içinde dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirmek için kullanılan pek çok ders aracı bulunmaktadır; ancak bu araçların en çok kullanılanı ders kitaplarıdır. Ders kitaplarını açıklamak amacıyla yapılan tanımların bazıları şu şekildedir:

- Ders kitabı, her türlü ve her derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eseri ifade eder (MEB, 2003: 1).
- Ders kitabı, öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimin tamamlayıcısıdır ve sınıfta kullanılan ortak iletişim materyalidir. Öğretmenin öğrenciye kazandırmak istediği bilgi, birikim, beceri ve sanat anlayışını bünyesinde barındıran önemli bir araçtır (Tosunoğlu vd., 2005, 77).

Ders kitabı sözüyle bir derste kullanılan ve o dersin geliştirilmesine esas oluşturan kitap anlatılmaktadır (Ceyhan vd., 2005, 16).

Yapılan tanımlar, ders kitaplarının kaynağının eğitim programları olduğunu, programın amaçlarına ulaştıracak bilgi, beceri ve diğer öğrenileceklerin öğretim esnasında bu araç ile yapılandırıldığını ortaya koymaktadır.

Ders kitaplarının Türkçe dersi açısından önemi diğer derslere göre daha fazladır. "Türkçe öğretimi büyük ölçüde kitaplara dolayısıyla da metinlere dayalıdır.

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

** Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

Çünkü okumanın, inceleyerek yazmanın hatta örnek okumalardan hareket edersek dinleme eğitiminin dahi ana malzemesi ders kitaplarıdır. Bu sebeptir ki eğitim teknolojisinin kullanılmasında da metne, dolayısıyla kitaplara ihtiyaç duyulmaktadır (Özbay, 2006, 170).” Türkçe kitabı, Türkçe öğretiminin anlama ve anlatım boyutlarının geliştirilmesinde öğrencinin de öğretmenin de ilk başvurduğu araçtır. Bu durum Türkçe kitaplarının hem içerik hem de fiziksel özellikler bakımından büyük bir özenle hazırlanmasını gerektirmektedir.

Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasındaki en önemli husus, metin seçimidir. Türkçe öğretiminde kullanılacak metin seçiminde özellikle ana dili zevki ve bilinci kazandırma ile seviyeye uygunluk üzerinde durulmaktadır. Hâlbuki bu iki özellik kadar önem arz eden diğer bir nitelik de **okunabilirlik**dir. Metinlerin okunabilirlikleri son derece önemlidir çünkü anlam çıkarmak için öncelikli olarak metnin okunabilmesi gerekir.

Metin kelimesi hemen okuma kavramını çağrıştırmaktadır. Bu kavramın çok farklı tanımları yapılmaktadır:

- Okuma eylemi, gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketlerinden ve zihnin anlama ve kavrama çabasından oluşan karmaşık bir etkinliktir. (Aktaş vd., 2003, 19)
- Okuma, bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla, yazılı sembollerden anlam çıkarma tekniğidir (Demirel, 1999, 59).
- Okuma, ses organları ve göz yoluyla algılanan işaret ve sembollerin beyin tarafından yorumlanarak değerlendirilmesi ve anlamlandırılması sürecidir. (MEB, 2005)

Bu tanımların ortak noktası, okumanın aslında anlamak için yapıldığıdır. Buradan hareketle, okuma bir anlama etkinliğidir, şeklinde kısaca tanımlanabilir. Kişinin anlama yeteneği, dinleme ve okuma becerileriyle gelişir. Her iki beceri de metni gerektirir, metinlerin ise okunabilirlik özelliği taşıması önemlidir.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, yapılan çalışmalardan hareketle okunabilirlik kavramının önemine dikkat çekmek ve ilköğretim 1. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan bazı metinlerin, metin seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri olan okunabilirlik açısından değerlendirmektir. Bu amaçla eser taraması yöntemi ile yapılmıştır.

Okunabilirlik Çalışmaları

Okunabilirlik ile, okuyan tarafından metinlerin ne kadar kolay ya da güç anlaşılır olduğu anlatılmak istenir. Metinlerin değişik niceliksel özellikleri ölçüt alınarak bulunan değerler yorumlanmak suretiyle o metnin okunabilirliğine ilişkin bir bilgi edinilmek istenir (Ateşman, 1997, 71). O hâlde bir metnin okunabilirliği doğrudan o metnin anlaşılabilirliğine etki etmektedir. Başka bir deyişle, metin seçiminde öncelikli olarak okunabilirlik ele alınmalıdır.

◆ Mesiha Tosunoğlu/Yağmur Özge Özlük

Güneş, 2000 yılında yaptığı çalışmada çocuk kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken unsurları “okunabilirlik ilkeleri” adıyla ele almıştır. Dil bilgisi, eğitim, sosyolojik yön ve basım ilkeleri başlıkları altında açıklanan özelliklerden bir kısmı doğrudan okunabilirlik formüllerindeki ölçütleri içermektedir (Çiftçi vd., 2007, 209). Güneş, “Kullanılan kelimelerin seçimi, türü, soyut - somut olması, bilinen - zor olması, harf - hece sayısı, kullanılan cümlelerin uzunluğu, sayısı, kuruluşu, fiillerin zamanları, son paragrafta özet yapılması” gibi nitelikleri dil bilgisi yönünden okunabilirlik kriterleri olarak ele almaktadır (Güneş, 2000, 334 – 335).

Metinler üzerinde ilk niceliksel çalışmaların İsa’dan önce 9. yüzyılda din adamları tarafından yapıldığı bilinmektedir (Ateşman, 1997, 72). Sonrasında 19. yüzyıldan itibaren metinlerin okunabilirliğiyle ilgili yapılan çalışmalar artmış ve okunabilirlik ölçümü için çeşitli formüller geliştirilmiştir. “Bu formüller, metnin hangi düzeydeki okuyucuya uygun olduğunu, metin okuyucuya ulaşmadan önce kestirmeyi amaçlamaktadır. Formüller genellikle metinden seçilen yüz kelimecik bölümlerin okunabilirliğini tespiti çalışır. Seçilen yüz kelimecik bölümlerin okunabilirlik ortalaması da metnin bütününe okunabilirlik düzeyini verir” (Zorbaz, 2007, 89).

Okunabilirlik formüllerinin en tanınmış olanları şunlardır:

- **Dale - Cale formülü:** Edgar Dale ve James S. Chall tarafından geliştirilmiştir. “Kitap veya metnin ilk yüz kelimesi alınarak cümle sayısı ve zor (bilinmeyen) kelime sayısı belirlenir. Cümlelerin uzunluğu, kelime sayısının, cümle sayısına bölünmesiyle bulunur” (Temur, 2002, 28).

$$\text{Cümle Uzunlukları} = \frac{\text{Kelime Sayısı}}{\text{Cümle Sayısı}}$$

$$\text{Zor Kelime Oranı} = \frac{\text{Zor Kelime Sayısı}}{\text{Geriye Kalan Cümle Sayısı}} \times 100$$

Formül Sonucu	Okunabilirlik Düzeyi (Yaş)
4,9 ve aşağı	4 ve altı
5,0 – 5,9	5 – 6
6,0 – 6,9	7 – 8
7,0 – 7,9	9 – 10
8,0 – 8,9	11 – 12
9,0 – 9,9	13 – 15
10,0 ve yukarı	16 ve üstü

Tablo 1. Dale Cale Formülünün Okunabilirlik Skalası (Temur, 2002, 29)

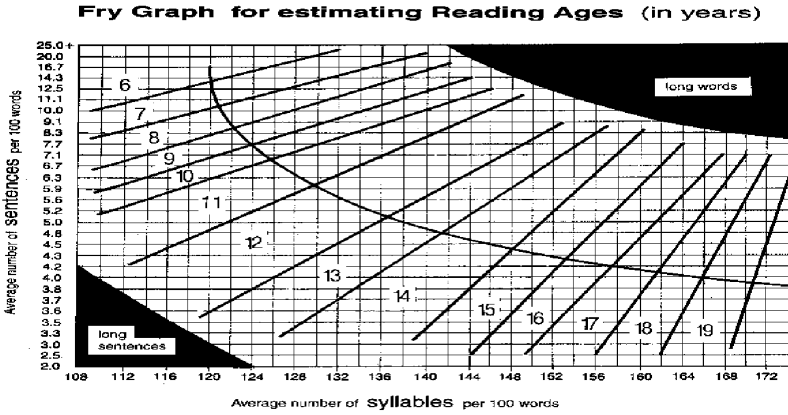
- **Gunning Fog index:** Robert Gunning'in geliştirdiği formüldür. Yaklaşık yüz kelimelik örnek paragraf seçilir. Her cümledeki ortalama kelime sayısı hesaplanır. Her örnek paragraftaki çok heceli kelimelerin yüzdesi hesaplanır ve ortalaması bulunur. Bu hesaplamaların yardımıyla sınıf düzeyi hesaplanır ve sınıf düzeyinin üzerine beş eklenerek okuma yaşı bulunur (Tekbıyık, 2006).

$$\text{Üç Heceli Kelime Oranı} = \frac{\text{Çok Heceli Kelime Sayısı}}{\text{Geriye Kalan Kelime Sayısı}} \times 100$$

$$\text{Zor Kelime Oranı} = \frac{\text{Kelime Sayısı}}{\text{Cümle Sayısı}}$$

Üç Heceli Kelime Oranı + Kelime Ortalaması $\times 0,4 =$ Fog Index (Temur, 2002, 30).

- **Fry okunabilirlik grafiği:** Bir metinden veya kitaptan baştan yüz, ortadan yüz, sondan yüz kelime olmak üzere üç bölüm seçilir. Her bölüm için ortalama cümle sayısı ve bu cümlelere ait hece sayısı bulunur. Üç bölüme ait hece ortalamaları belirlenir. Belirlenen bu değerlerin grafikte ortak noktası belirlenir (Temur, 2002,31).

Grafik 1. Fry Okunabilirlik Grafiği (<http://www.timetabler.com/reading.html>)

- **Raygor formülü:** "Metnin başından, ortasından ve sonundan yüzer kelime-lik bölümler seçilir. Seçilen bölümlerdeki cümleler, altı ve daha fazla heceli kelimeler sayılır ve Raygor grafiği ile karşılaştırılarak metnin okunabilirliği hakkında çıkarımlar yapılır" (Cooter ve Flynt, 1996, 57'den aktaran; Zorbaz, 2007, 90).

◆ Mesiha Tosunoğlu/Yağmur Özge Özlük

- **Cloze testi:** Öğretmen ya da analizci tarafından bir ders kitabından bir pasaj seçilir ve pasajın başından itibaren her beşinci veya altıncı kelime gibi, düzenli olarak kelimeler atılır (Günhan, 2004, 58). “Atılan her kelimenin yeri boşluk olarak belirtilir ve öğrencilere bu test uygulanır. Testlerin değerlendirilmesi sonucu; %60 üzerindeki dereceler, bu kitabın öğrenciler için oldukça uygun olduğunu gösterir. %40 - %60 arasındaki dereceler, kitabın öğrenciler tarafından yarışma amaçlı olarak okunabileceğine işaret eder. %40’ in altında çıkan sonuç ise, kitabın muhtemelen öğrenciler için zor olduğunu işaret eder (Tekbıyık, 2006, 443).”
- **Smog formülü:** Her biri on cümleden oluşan üç örnek pasaj seçilir. Seçilen cümlelerdeki üç veya daha fazla heceden oluşan kelimelerin toplam sayısı bulunur. Smog dönüşüm tablosu kullanılarak sınıf düzeyi bulunur. Toplamın karekökü bulunur ve sekiz eklenir (Günhan, 2004, 58).

Kelime Sayısı	0 – 2	3 – 6	7 – 12	13 – 20	21 – 30
Sınıf Düzeyi	4	5	6	7	8
Kelime Sayısı	31 – 42	43 – 56	57 – 72	73 – 90	91 – 110
Sınıf Düzeyi	9	10	11	12	13
Kelime Sayısı	111 – 132	133 – 156	157 – 182	183 – 210	211 – 240
Sınıf Düzeyi	14	15	16	17	18

Tablo 2. Smog Dönüşüm Tablosu (Günhan, 2004, 58)

- **Flesch - Kincaid formülü:** Okunabilirlik ve anlaşılabilirlik üzerine geliştirilmiş en tanınan formüldür. Metinden seçilen yüzer kelimelik bölümler üzerinde uygulanır. Flesch’in “Reading Ease” (Okuma Kolaylığı) olarak adlandırılan formülü şu şekildedir:

$$RE = 206,835 - 0,846 X_1 - 1,051 X_2$$

X_1 : Hece olarak ortalama sözcük uzunluğu

X_2 : Sözcük olarak ortalama cümle uzunluğu (Ateşman, 1997, 73)

Okuma Kolaylığı Puanı	Güçlük Düzeyi	Sınıf Düzeyi
0 – 29	Çok Zor	Üniversite Sonrası
30 – 49	Zor	Üniversite
50 – 59	Oldukça Zor	Lise
60 – 69	Standart	8. ve 9. sınıf
70 – 79	Oldukça Kolay	7. sınıf
80 – 89	Kolay	5. ve 6. sınıf
90 – 100	Çok Kolay	4. ve 5. sınıf

Tablo 3. Flesch’in Okunabilirlik Skalası (Günhan, 2004, 57)

Türkçe metinler için bu ölçütün geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir.

- **Ateşman'ın Türkçeye uyarladığı formül:** Her dilin kelime ve cümle uzunlukları aynı olmadığı için kelime ve cümle uzunluğuna dayanan formüller, başka dillere uygulandığında doğru sonuçlar vermemektedir. Bundan dolayı Ateşman (1997, 74), Flesch'in geliştirdiği formülü Türkçeye şu şekilde uyarlamıştır:

$$\text{Okunabilirlik Sayısı} = 198.825 - 40.175X_1 - 2.610X_2$$

X_1 : Hece olarak ortalama kelime uzunluğu

X_2 : Sözcük olarak ortalama cümle uzunluğu

Okunabilirlik Düzeyi	Okunabilirlik Sayısı
Çok Kolay	90 – 100
Kolay	70 – 89
Orta Güçlükte	50 – 69
Zor	30 – 49
Çok Zor	1 – 29

Tablo 4. Ateşman'ın Okunabilirlik Skalası

Okunabilirliğin ölçülmesinde bugüne dek birçok değişken kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılan değişkenler (sözcük olarak) ortalama cümle uzunluğu ve (hece olarak) ortalama sözcük uzunluğudur (Ateşman, 1997, 72). Adı geçen okunabilirlik formüllerinin birçoğu bu değişkenler temel alınarak geliştirilmiştir. Her ne kadar ülkemizde metinlerin okunabilirliği üzerine özgün bir formül üretilmesine de Ateşman'ın uyarladığı formül bu anlamda önemlidir.

Türkiye'de Yapılan Okunabilirlik Çalışmaları

Türkçe ders kitapları hazırlamada metin seçimi son derece önemli bir nokta olduğu için Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda metin seçme kriterleri belirtilmiştir. Bu kriterler içinde bulunmayan bir nitelik vardır ki, o da okunabilirliktir. Aslında daha önce de belirtildiği gibi metin seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri de okunabilirliktir; çünkü okunabilirlik her şeyden önce anlaşılabilirliğin ön koşuludur. Türkçe dersinin birincil amacı, anlama ve anlatma becerilerini geliştirmek olduğundan metinlerin okunabilirliği, anlama becerilerinin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.

Okunabilirlikle ilgili Türkiye'de az sayıda ancak önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında Ateşman'ın (1997) "*Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi*" adlı çalışması önemlidir. Ateşman çalışmasında, Flesch'in geliştirdiği okunabilirlik formülünü Türkçenin dil özelliklerini göz önünde bulundurarak dilimize uyarlamıştır.

Bazı çalışmalar da doğrudan ders kitaplarına yönelik olarak yapılmıştır. "Bunlardan biri Kaya'nın (1998) çalışmasıdır. Bu çalışmada ikişer adet ilköğretim 4 ve 5. sınıf İş Eğitimi Ders Kitabı, Gunning Fog Index'e göre okunabilirlik açısından incelenmiş ve kitaplar arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir" (Kaya, 1998'den aktaran: Çiftçi vd., 2007, 210).

◆ Mesiha Tosunoğlu/Yağmur Özge Özlük

Yapılan diğer önemli bir çalışma da Güneş'in (2000) "*Çocuk Kitaplarının Okunabilirlik Ölçütleri Açısından İncelenmesi*" adlı çalışmasıdır. "Güneş, çalışmasında okunabilirlik ilkelerini dört ana grupta incelemiş ve okunabilirlik tarihi hakkında bilgi vererek bugüne kadar kullanılan okunabilirlik ve güçlük formüllerini açıklamıştır. Türkiye'de yayımlanan ve MEB onaylı 52 çocuk kitabı okunabilirlik açısından değerlendirilmiştir" (Güneş, 2000'den aktaran: Temur, 2002, 36).

Veysel Sönmez (2003), "*Metinlerin Eğitselliğini Saptamada Matematiksel Bir Yaklaşım (Sönmez Modeli)*" adlı çalışmasında, Robert Gunning tarafından oluşturulan Fog Index'i Türkçeye uyarlamıştır.

Okunabilirlikle ilgili hazırlanmış üç ayrı tez bulunmaktadır. Bunlardan ilki Temur'un (2002) hazırlamış olduğu "*İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bulunan Metinler ile Öğrenci Kompozisyonlarının Okunabilirlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması*" adlı yüksek lisans tezidir. Çalışmada öğrenci kompozisyonları ve ders kitabında bulunan metinlerin okunabilirlik düzeyleri, Ateşman tarafından Türkçeye uyarlanan okunabilirlik formülüyle hesaplanmıştır. "Araştırmada elde edilen bulgulara göre, ders kitaplarında bulunan metinlerin ortalama okunabilirlik değeri, öğrenci kompozisyonlarının okunabilirlik değerinden büyüktür. Ancak bu değerler arasında anlamlı bir fark yoktur" (Temur, 2002, 62).

Okunabilirlik üzerine hazırlanan diğer yüksek lisans tezi Sönmez'in (2003) "*Kitap Tipografisinde Okunabilirlik ve Görsel Kaliteyi Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*" adlı çalışmasıdır.

Yazılan tezlerden bir diğeri Günhan'ın (2004) "*Lise Düzeyi Kimya Kitaplarının Elektrokimya Kısımlarının Fen Okur Yazarlığı, Yanlış Kavramlar ve Okunabilirlik Yönünden Analizi*" adlı yüksek lisans tezidir. Metinlerin okunabilirlik düzeyi Fog Testi ile hesaplanmıştır. Bulgulara göre, incelenen dört kitaptan birinin okunabilirlik düzeyi seviyenin üzerinde çıkarken diğer üç kitabın okunabilirlik düzeyleri seviye altında çıkmıştır.

Ders kitaplarının okunabilirliği üzerine Tekbıyık'ın (2006) "*Lise Fizik I Ders Kitabının Okunabilirliği ve Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu*" adlı çalışmasında, okunabilirlik düzeylerinin hesaplanmasında Cloze Testi, okunabilirlik düzeylerinin yaş gruplarına uygunluğunun belirlenmesinde ise Fog Testi kullanılmıştır. "Ders kitabının okunmasında öğrencilerin bazı problemlerle karşılaşabileceği ve düşük seviyedeki öğrenciler için ders kitabının okunma yaşının yüksek olabileceği sonuçlarına varılmıştır" (Tekbıyık, 2006, 441).

Zorbaz (2006) "*Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Kelime - Cümle Uzunlukları ve Okunabilirlik Düzeyleri Üzerine Bir Değerlendirme*" adlı çalışmasını Türkçe ders kitaplarına yönelik yapmıştır. Metinlerin okunabilirlikleri Ateşman'ın Türkçeye uyarladığı formülle hesaplanmıştır. Bulgulara göre "Masalların ortalama okunabilirlik düzeylerinde sınıflara göre belirgin bir değişim söz konusu değildir. Hatta 4. sınıftaki metinler 3. sınıf metinlerine göre daha kolaydır ve 6. sınıf ile 7. sınıf için seçilmif metinler arasında güçlük yönünden neredeyse hiçbir fark yoktur" (Zorbaz, 2006, 96).

Türkçe ders kitaplarının okunabilirliği üzerine yapılan diğer bir çalışma da Çiftçi, Çeçen ve Melanlıoğlu'nun (2007) "*Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Açısından Değerlendirilmesi*" adlı çalışmadır. Bu çalışmada da

metinlerin okunabilirlikleri hesaplanırken Ateşman'ın formülü kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, "Kitaplar arasında metinlerin okunabilirliği açısından bir uyum olmadığı gibi her kitabın, kendi içinde de okunabilirlik düzeyi bakımından tutarlı olmadığı tespit edilmiştir" (Çiftçi, vd., 2007, 217).

Ülkemizde okunabilirlik ile ilgili yapılan çalışmalardan biri de Budak'ın (2005) "*Metinlerin Okunabilirlik Düzeyinin Saptanmasına Yönelik Eleştirel Bir Bakış*" adlı çalışmasıdır. Bu çalışmanın diğerlerine göre farklılığı, okunabilirlik formüllerinin güvenilirliğine yönelik eleştirel bir bakış sergilemesidir. Çalışmada *okunabilirlik* kavramı yerine Sönmez'in de kullandığı *anlaşılabilirlik oranı* kavramı kullanılmıştır. Bu kavramın tercih edilmesi, bir metnin anlaşılmasının zor ya da kolay olması onu okuyan kişiye veya yaş grubuna göre değişebileceği düşüncesine bağlanmıştır. "Bu çalışmada, Fransızca temele alınarak hem Fog Index'in ne derece geçerli olduğunun hem de Sönmez'in geliştirdiği *metin anlaşılabilirlik oranı formülünün* Fog Index'le karşılaştırılması hedeflenmiştir" (Budak, 2005, 79). Çalışmanın sonucunda, bir metinde bulunan hece sayısının, uzunluğunun ve kısalığının metnin anlaşılması üzerinde belirleyici bir durum olmadığı ortaya konmuştur. Metnin anlaşılmasında daha çok anlamı bilinen ve bilinmeyen kelimelerin etkili olduğu ifade edilmiştir.

İlköğretim Türkçe 1 Ders Kitabında Bulunan Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri

Okunabilirlik düzeyinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen birçok formül vardır; ancak her dilin kelime ve cümle uzunlukları aynı olmadığı için bu formüller başka dillere uygulandığında bazen doğru sonuçlar vermeyebilir. Bundan dolayı Ateşman, Flesch'in formülünü, Türkçenin özelliklerine göre Türkçeye uyarlamıştır.

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı İlköğretim Türkçe 1 Ders Kitabı'ndaki metinlerden sadece nesirler, Ateşman'ın Flesch'in formülünden uyarladığı formüle göre incelenmiş; sonuçları aşağıda gösterilerek değerlendirilmiştir.

Metin İsimleri	Okunabilirlik Düzeyi	Ortalama Kelime Uzunluğu	Ortalama Cümle Uzunluğu
Güneş Nereye Gidiyor?	79,87	2,60	5,55
Ayla'nın Bulut Oyunu	86,63	2,51	4,34
Bora'nın Telefonu	81,47	2,70	5,55
Deniz Kızı Okulda	72,97	2,85	4,34
Kamp Arkadaşları	71,27	2,85	5
Kırmızının Sevinci	83,043	2,64	5,26
Mızıkcı	73,26	2,83	4,54
Kitap Sevgisi	70,58	2,86	5,26
Futbolcu Fil	79,29	2,68	4,54

Tablo 5. İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Okunabilirlik Düzeyleri

İlköğretim Türkçe 1 Ders Kitabı'ndaki nesirlerin tamamının okunabilirlik düzeyleri skalada "kolay" aralığındadır. Oysaki bir ders kitabında farklı düzeylerde okunabilirliğe sahip metinler bulunmalıdır. Çünkü kitapta yer alan metinlerin tamamının aynı okunabilirlik düzeyinde olması, öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine gerekli katkıyı sağlamadığı gibi onlar için metinlerin sıkıcı olmasına da neden olabilecektir. Ancak bu durum ilköğretim 1. sınıf ders kitapları için geçerli değildir. Okuma becerisini henüz kazanmakta olan öğrenciler için seçilen metinlerin okunabilirlik düzeylerinin "kolay" ve "çok kolay" düzeyde olması, anlamı kavrama ve okuma ediminin gelişmesi açısından gereklidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı İlköğretim Türkçe 1 Ders Kitabı'ndaki metinler, okunabilir niteliktedir. Bu durum, öğrencileri okumaya karşı güdülenmelerini desteklemektedir. Metinlerin okunabilirlik düzeylerinin yüksek olması, özellikle henüz mekanik okuma evresinde olan ilköğretim 1. sınıf öğrencileri açısından son derece olumlu bir niteliktir; çünkü metinlerin okunabilirlik düzeyleri daha çok mekanik okuma açısından hesaplanmaktadır.

İncelenen metinlerde kullanılan kelimelerin hece sayısı olarak ortalama uzunlukları en az 2,51, en fazla 2,85'tir. "Basit ve kısa hece yapıları Türkçede algılama kolaylığı sağlamaktadır. Bu özelliğın heceyi fark etmede olduğu kadar heceyi oluşturan seslerin, özellikle baştaki sesin fark edilmesini kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır" (Acarlar, vd., 2002, 71). Buna göre, okumayı yeni öğrenen ilköğretim birinci sınıf öğrencileri açısından, metinlerde kullanılan hece uzunluklarının uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuk kitaplarında kullanılan cümlelerin de kısa ve kurallı olması okunabilirliği artırmaktadır (MEB, 2009, 393). İncelenen ders kitabında bulunan metinlerin ortalama cümle uzunlukları 4 – 5,5 arasında değişmektedir. Ceyhan ve Yiğit (2005: 94), metni oluşturan cümlelerdeki sözcük sayısının, ilköğretimin birinci evresinde en çok 6, ikinci evresinde en çok 10 olması gerektiğini belirtmektedir. İncelenen metinlerdeki cümle uzunlukları, bu kriterlere göre düzeye uygundur.

Sonuç ve Öneriler

Türkçe dersi için ders kitapları hazırlarken metin seçiminde özellikle ana dili zevki ve bilinci kazandırılması ile seviyeye uygunluk üzerinde durulmaktadır. Metin seçiminde okunabilirlik düzeyi ile ilgili herhangi bir ölçüt belirlenmemiştir. Metinlerin anlaşılması onların okunabilirliğine bağlıdır; o hâlde ders kitaplarına seçilen metinler okunabilirlikleri açısından da değerlendirilmelidir.

Bir ders kitabında, daha önce de belirtildiği gibi her düzeyde okunabilirliğe sahip metin bulunmalıdır. Kitapta yer alan metinlerin tamamının aynı okunabilirlik düzeyinde olması, öğrencilerin dil becerilerinin gelişimine gerekli katkıyı sağlamadığı gibi onlar için metinlerin sıkıcı olmasına da neden olabilir. Ancak, ilköğretim 1. sınıf ders kitaplarında bulunan metinler için bu durum söz konusu değildir. İlköğretim 1. sınıf öğrencileri daha çok mekanik okuma döneminde oldukları için ders kitaplarında okunabilirliği düşük olan metinlerin bulunması onların anlamalarını olumsuz etkileyebilecektir; çünkü okunabilirlik düzeyinin düşük olduğu metinlerin mekanik okunması zordur.

Ateşman'ın formülüyle incelenen 1. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan metinlerin okunabilirlik düzeyleri, öğrencilerin seviyesine uygun çıkmıştır. Kitapta bulunan düz yazı metinler, bu yönüyle doğru seçilmiştir denilebilir.

Okunabilirlik formüllerinin en çok eleştiri alan yönleri, yalnızca nicel özelliklerin merkeze alınmasıdır. Bu anlamda, metinlerin nitel özelliklerinin de göz önünde tutulduğu yeni formüller oluşturulmalıdır. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi her dilin kendine ait bir yapısı vardır ve bir dil için oluşturulan okunabilirlik formülü, bir başka dile uyum sağlamamaktadır. Bundan dolayı Türkçenin özelliklerine uygun yeni ve özgün formüller oluşturulmalıdır.

Okunabilirlik, ülkemiz açısından henüz çok yeni bir çalışma sahasıdır. Bundan dolayı özellikle Türkçe ders kitaplarına yapılan metin seçimi kriterlerine metinlerin okunabilirliğiyle ilgili ölçütlerin de eklenmesi, ders kitaplarının anlaşılabilirliğini artıracaktır.

Kaynakça

- ACARLAR, F. , EGE, P. , TURAN, F. (2002). *Türk Çocuklarında Üstdil Becerilerinin Gelişimi ve Okuma ile İlişkisi*, **Türk Psikoloji Dergisi**, S. 50, ss. 63 – 73.
- AKTAŞ, Ş. , GÜNDÜZ, O. (2003). **Yazılı ve Sözlü Anlatım (Kompozisyon Sanatı)**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ATEŞMAN, E. (1997). *Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi*, **Dil**, Ağustos 1997, S.58, ss. 71 – 74.
- BUDAK, Y. (2005). *Metinlerin Okunabilirlik Düzeyinin Saptanmasına Yönelik Eleştirel Bir Bakış, Eğitim Araştırmaları*, S. 21, ss. 76 – 87.
- CEYHAN, E. , YİĞİT, B. (2005). **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- ÇİFTÇİ, Ö. , ÇEÇEN, M. A. , MELANLIOĞLU, D. (2007). *Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Açısından Değerlendirilmesi*, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 22, ss. 206 – 219.
- DEMİREL, Ö. (1999). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**, MEB Yayınları, İstanbul.
- EROL, A.,BİNGÖL, Ö. M., YALÇIN, S. Ç., DEMİROĞLU, R., IRMAK, A., CEYLAN, M. (2005). **İlköğretim 1 Türkçe Ders Kitabı**, MEB Yayınları, Ankara.
- GÜNEŞ, F. (2000). *Çocuk Kitaplarının Okunabilirlik Ölçütleri Açısından İncelenmesi*, **1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu** (ss.334–349), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi Yayınları, Ankara.
- GÜNHAN, E. (2004). **Lise Düzeyi Kimya Kitaplarının Elektrokimya Kısımlarının, Fen Okur Yazarlığı, Yanlış Kavramlar ve Okunabilirlik Yönünden Analizi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Kimya Eğitimi Bölümü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.
- Kaya, Z. (1998). *İş Eğitimi Kitaplarının Okunaklılığı*, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, S.108, ss.30 – 35.
- MEB (2005). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar) Taslak Basım**, Devlet Kitapları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB (2009). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1 – 5. Sınıflar)**, Devlet Kitapları Genel Müdürlüğü Basım Evi, Ankara.
- MEB (2003). **Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği**, Ankara.
- ÖZBAY, M. (2006). **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I**, Öncü Kitap, Ankara.

◆ Mesiha Tosunoğlu/Yağmur Özge Özlük

- SÖNMEZ, S. (2003). **Kitap Tipografisinde Okunabilirlik ve Görsel Kaliteyi Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi**, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Matbaa Eğitimi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul.
- SÖNMEZ, V. (2003). Metinlerin Eğitselliğini Saptamada Matematiksel Bir Yaklaşım (Sönmez Modeli).www.ejer.com.tr/pdfler/tr/1544475211.pdf adresinden 05.06.2008 tarihinde alınmıştır.
- TEKBIYIK, A. (2006). *Lise Fizik I Ders Kitabının Okunabilirliği ve Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu*, **Kastamonu Eğitim**, C.14, S.2, ss.441-446.
- TEMUR, T. (2002). **İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bulunan Metinler ile Öğrenci Kompozisyonlarının Okunabilirlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.
- TOSUNOĞLU, M., ARSLAN, M. M. , KARAKUŞ, İ. (2005). **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme**, Anıttepe Yayıncılık, Ankara.
- ZORBAZ, K. Z. , (2007). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Kelime-Cümle Uzunlukları ve Okunabilirlik Düzeyleri Üzerine Bir Değerlendirme*, **Eğitim Kuram ve Uygulama Dergisi**, C. 3, S. 1, ss. 87 – 101.
- <http://www.timetabler.com/reading.html> adresinden 06.05.2008 tarihinde Fry Okunabilirlik Formülü'nün grafiği alınmıştır.

THE READABILITY AND THE EVALUATION OF PROSES IN TURKISH COURSE BOOK FOR THE FIRST YEAR STUDENTS IN PRIMARY EDUCATION IN TERMS OF READABILITY

Mesiha TOSUNOĞLU*

Yağmur Özge ÖZLÜK*

Abstract

The aim of this study is to evaluate of prose in Turkish course book for the first year students in terms of readability, which is the most important element in choosing the appropriate text. In this study, the readability of the prose in Turkish course book for the first year students prepared by the minister of education has been evaluated. While the readability of the text is being evaluated, the formula of Ateşman adapted from Flesch's formula to Turkish has been used.

Key Words: Turkish course book, readability, choosing the texts

* Asst. Prof.; Kırıkkale University Faculty of Education, Department of Turkish Teaching.

** Kırıkkale University Institute of Social Sciences Department of Turkish Teaching, Master Student